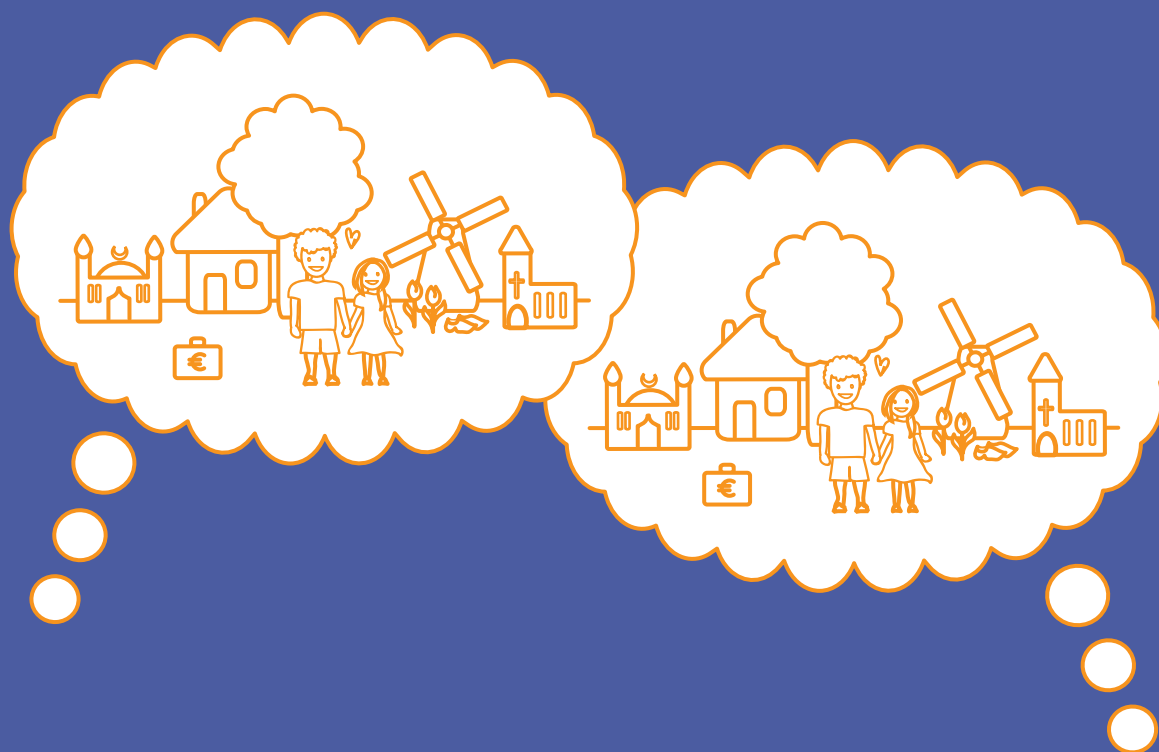

AUTEURS

EVA KLOOSTER
SUZAN KOÇAK
MEHMET DAY
HARRIE JONKMAN

MET MEDEWERKING VAN
ELLE ARKESTEIJN

Mei 2017

TOEKOMSTORIËNTATIE VAN NEDERLANDSE (MIGRANTEN)JONGEREN

GEDEELDE TOEKOMST

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding en onderzoeksvraag	6
2	Verantwoording	8
3	Jongeren over hun leven	10
4	Jongeren over de toekomst	15
5	Conclusies	22
	Literatuurlijst	25

Samenvatting

Met deze studie willen we inzicht geven in de toekomstoriëntatie van jongeren, in het bijzonder van jongeren met een migratieachtergrond. De context waarbinnen jongeren met een migratieachtergrond opgroeien is de laatste jaren enorm veranderd. Terwijl jongeren met een migratieachtergrond het enerzijds steeds beter doen in het onderwijs, groeien zij anderzijds op in een tijd van toenemende polarisatie, discriminatie op de arbeidsmarkt en (internationale) spanningen. De mogelijke invloed van deze factoren op de binding en identificatie met de Nederlandse samenleving zijn recent aanleiding geweest voor onderzoek.¹ Daaruit kwam onder andere naar voren dat bij veel jongeren met een migratieachtergrond sprake is van binding met zowel Nederland als met de herkomstlanden van ouders, maar dat factoren als discriminatie en uitsluiting de binding met Nederland mogelijk vermindert.

Onderzoek naar de toekomstoriëntatie van jongeren uit migrantengezinnen dat twintig jaar geleden werd uitgevoerd, toonde aan dat jongeren sterk beïnvloed werden door de – ook door hun ouders gedragen – wens om een sterke sociaaleconomische positie te verkrijgen. Daarbij lag de focus meer op het verwerven van inkomen dan op opleiding en/of doorstuderen.² De vraag is of dat nog steeds zo is, zeker het in licht van bovenbeschreven ontwikkelingen.

Wij vroegen bijna duizend jongeren naar hun huidige leven en ideeën over hun toekomst. De respondenten zijn tussen 12 en 24 jaar oud. Van 35 procent van de respondenten zijn (een of twee) ouders geboren in een traditioneel migratieland of (nieuwe) EU-lidstaat, of is er zelf ook geboren. De gehele respondentengroep vormt qua etnische achtergrond een redelijke afspiegeling

van de jeugd in Nederland. Wel ligt het percentage hoopopgeleiden bij de jongeren met een migratieachtergrond iets hoger dan gemiddeld bij deze groepen en is ook het opleidingsniveau van de ouders van de respondenten met een migratieachtergrond hoger dan gemiddeld.

Een schets van het heden

Om een beeld te krijgen van de respondenten hebben wij hen allereerst vragen gesteld over hun huidige leven. Op de vragen over henzelf, familie en tijdsbesteding geven de respondenten overeenkomstige antwoorden. Jongeren geven een positieve waardering van zichzelf en hun familie. De meeste respondenten zitten nog op school of volgen een opleiding, een klein deel werkt fulltime. Gevraagd naar hun vrijetijdsbesteding geven jongeren vrijwel unaniem aan zij de meeste tijd te besteden aan familie, vrienden en social media.

Op de terreinen wonen, interculturele contacten, religie en discriminatie zien we meer verschillen tussen jongeren. Zo wonen jongeren met een migratieachtergrond twee keer zo vaak in een buurt met meer etnische heterogeniteit. Daarnaast loopt de veiligheidsbeleving van de eigen woonomgeving uiteen. Jongeren met een autochtone achtergrond geven twee keer zo vaak aan hun woonbuurt als veilig te ervaren dan jongeren met een migratieachtergrond.

Jongeren met een migratieachtergrond hebben meer interculturele contacten dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Het percentage jongeren dat aangeeft 'liever met mensen met een zelfde culturele achtergrond om te gaan' ligt bij jongeren met een migratieachtergrond ook iets lager dan bij jongeren met een Nederlandse achtergrond. Overigens lijkt het opleidingsniveau van de ouders hier bepalender, dan de etnische achtergrond van de jongere. Jongeren met hoogopgeleide ouders zijn – ongeacht de etnische achtergrond - positiever over interculturele contacten dan jongeren met laagopgeleide ouders. Jongeren met

1 Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M. & Andriessen, I. (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

2 Veenman, J. (red.) (1996). *Heb je niets, dan ben je niets. Tweede-generatie allochtone jongeren in Amsterdam*. Amsterdam: Van Gorcum.

hoogopgeleide ouders zijn ook op andere terreinen tevredener; zij zijn positiever over hun woonbuurt en de ondersteuning die zij krijgen vanuit school en ouders bij hun onderwijsloopbaan.

En dan is er discriminatie. Zowel jongeren met een Nederlandse achtergrond als jongeren met een migratieachtergrond maken hier melding van, hoewel de percentages van beide groepen sterk verschillen. In totaal 12% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond en 49% van de jongeren met een migratieachtergrond geeft aan (wel eens) gediscrimineerd te zijn op basis van hun culturele achtergrond. Discriminatie vanwege religie treft vooral Marokkaans-Nederlandse (65%) en Turks-Nederlandse jongeren (50%). Van discriminatie vanwege seksuele geaardheid maakt gemiddeld 9% van alle groepen melding.

Verschillen zijn er ook als gevraagd naar het belang dat jongeren hechten aan religie. Circa 40% van alle jongeren geeft aan een religie te hebben, waarbij het percentage van de jongeren dat aangeeft 'veel belang te hechten aan hun religie' bij jongeren met een islamitisch geloof twee maal hoger ligt dan bij degenen met een christelijk geloof.

Als we kijken naar identificatie met Nederland komt naar voren dat 89% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond zich Nederlander voelt. Van de jongeren met een migratieachtergrond geeft gemiddeld 45% aan zich Nederlander te voelen en nog eens 23% voelt zich zowel Nederlands, als verbonden met het herkomstland van de ouders. De jongeren met een Turkse achtergrond laten een wat afwijkend beeld zien, het percentage van deze groep dat aangeeft zich Nederlands te voelen is 19% en is het laagste van alle groepen.

Een gedeelde toekomst

Ongeacht de verschillende achtergronden blijken jongeren sterk overeenkomstige toekomstbeelden hebben. De overgrote meerderheid geeft aan voor de toekomst vooral te hopen op 'zekerheid en inkomen door werk', een eigen woning, reizen en trouwen en/of samenwonen. Bij het beeld van volwassen worden hoort voor een deel van de gelovige jongeren ook de wens om 'later meer bezig te zijn met het geloof'. Deze wens uiten jongeren met een islamitische achtergrond sterker dan degenen met een christelijke achtergrond.

Bij het kiezen van opleiding leggen jongeren in eerste plaats de focus op de eigen interesses, en minder op de arbeidsmarktperspectieven van de opleiding. Ook geeft de meerderheid aan bij het plannen van de toekomst geen rekening te willen houden met maatschappelijke spanningen en met wat er gebeurt in de wereld.

Bij het (ondersteunen) van de toekomstplannen van jongeren zijn de hoogopgeleide ouders meer in beeld dan de laagopgeleide ouders. Dit geldt bij alle etnische groepen. Op het terrein van onderwijs(ondersteuning) en toekomstplanning lijkt het opleidingsniveau van de ouders een bepalender factor dan etnische afkomst. Jongeren met hoogopgeleide ouders, zowel degenen met een migratieachtergrond als met een Nederlandse achtergrond, hebben over de hele linie meer vertrouwen in de toekomst dan hun leeftijdgenoten met laagopgeleide ouders. Marokkaans-Nederlandse respondenten onderscheiden zich van de respondenten met andere achtergronden omdat zij minder overtuigd lijken te zijn van hun opleidingskeuze. Geïnterviewde jongeren met een Marokkaanse achtergrond geven meer dan andere groepen aan dat ze behoefte voelen aan steun van docenten.

Nederland is voor 85% van alle respondenten het land van de toekomst. Het vertrouwen dat het mogelijk is om in Nederland een goede toekomst op te bouwen en de waardering voor de vrijheden die Nederland biedt zijn factoren die jongeren duidelijk laten meewegen. Een kleine groep jongeren met een migratieachtergrond geeft aan te overwegen om in de toekomst Nederland te verlaten. Deze groep is vervolgens weer in twee subgroepen te onderscheiden. De eerste groep beoogt door te verhuizen naar het buitenland ontsnappen aan de beperkingen die zij ervaren in Nederland. 'Minder discriminatie' en 'vrijheid om mijn religie te beleven' zijn factoren die hoog scoren bij deze groep. De optie om op termijn te verhuizen naar het herkomstland van de ouders lijkt vooral de Turks-Nederlandse jongeren aan te spreken. Het percentage jongeren met een Marokkaanse achtergrond dat overweegt in de toekomst naar het herkomstland van de ouders te migreren, is het laagste van alle groepen.

De tweede subgroep bestaat uit jongeren die alle mogelijkheden en landen open lijken te houden (blijkens de interviews beschouwen deze jongeren zich vaak als wereldburger). Deze groep kent opvallend veel jongeren van Surinaamse afkomst. Voor deze groep ligt de toekomst in een land met westerse waarden, maar verder laten zij zich door grenzen niet beperken.

Concluderend

Al met al heeft de meerderheid van de respondenten (zowel degenen met een migratieachtergrond als degenen met een Nederlandse achtergrond) in grote lijnen dezelfde toekomstidealen. De meerderheid heeft een redelijk positief beeld van de eigen toekomst en wil in de toekomst in Nederland wonen.

Tegen de achtergrond van de huidige onzekerheden op de arbeidsmarkt en nationale en internationale spanningen, tekent zich een nieuwe weerbare groep jongeren met een migratieach-

tergrond af. Een van de kenmerken van deze nieuwe groep lijkt te zijn dat zij hun toekomstplannen afstemmen op hun persoonlijke interesses en dat zij, vaker dan de vorige generatie, zijn opgevoed door ouders die (hoog)opgeleid zijn.

De mate en manier waarop het opleidingsniveau van de ouders doorwerkt op het vertrouwen van jongeren in de eigen toekomst en de binding met Nederland zal wat ons betreft verder onderzocht moeten worden.

Ook de wens van jonge gelovigen om in de toekomst serieuzer om te gaan met religie, die met name sterk wordt geuit door Turks-Nederlandse en Marokkaanse Nederlandse jongeren die (ongeacht het opleidingsniveau) die de meeste discriminatie-ervaringen rapporteren, verdient wat ons betreft aandacht in het licht van de polarisatie en discriminatie in de samenleving.

1

Inleiding en onderzoeksvraag

Hoe hoop je dat jouw leven eruit als je 25 jaar bent? Krijg je ondersteuning bij het vinden van opleiding en werk? In welk land wil je wonen in de toekomst? Dit waren enkele vragen uit de enquête die we eind 2016 aan bijna duizend jongeren uit heel Nederland hebben voorgelegd.

Recente studies laten zien dat de maatschappelijke positie van jongeren met een migratieachtergrond in de afgelopen decennia op verschillende terreinen sterker is geworden. Zo zijn het onderwijsniveau en de taalbeheersing van jeugdigen uit alle niet-westerse groepen gestegen. Ook is sprake van toename van het aantal werkende vrouwen en moeders met een migratieachtergrond en van een toename van studenten met een migratieachtergrond in het hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs en een stijging van de resultaten van deze studenten in het wo.

Er is echter ook een keerzijde. Ondanks de stijging van het opleidingsniveau en verbetering van de taalbeheersing in de afgelopen decennia, is de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van migrantenjongeren niet of nauwelijks verbeterd. Er is sprake van hoge jeugdwerkloosheid en een onzekere arbeidsmarktpositie, mede door conjuncturele schommelingen en discriminatie op de arbeidsmarkt, oververtegenwoordiging in flexibele banen en een inkomensniveau dat achterblijft bij dat van werknemers met een vergelijkbaar opleidingsniveau met een Nederlandse achtergrond.

De vraag is hoe deze ontwikkelingen anno 2017 doorwerken in de toekomstbeelden van jongeren. Neemt het vertrouwen in de toekomstkansen in Nederland af door berichten over en ervaringen met bijvoorbeeld polarisatie en discriminatie? Zijn jongeren somber over het maatschappelijk klimaat en is er sprake van terugtrekken in de etnische of religieuze groep, zoals recent onderzoek onder Nederlanders met een migratieachtergrond

beschrijft?³ Of is het beeld juist positief nu steeds meer jongeren met een migratieachtergrond doorstromen naar hogere vormen van onderwijs? En als het gaat om de toekomst, wat zijn dan de verschillen tussen jongeren met een migratieachtergrond onderling en tussen deze jongeren en jongeren met een Nederlandse achtergrond?

In deze studie trachten we een beeld te krijgen van de toekomstoriëntatie van jongeren, met speciale aandacht voor jongeren met een migratieachtergrond. 974 jongeren vulden hiervoor een enquête in met vragen over hun dagelijks leven, en over verwachtingen en wensen betreffende de toekomst. Bij 37 jongeren werden vervolgens diepte-interviews afgenomen om de gegeven antwoorden diepgang te geven.

3 Huijink, W. & Andriessen, I. (red.) (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Onderzoeksvraag en conceptdefinitie

In dit onderzoek is gekeken naar de toekomstoriëntatie van jongeren: naar hun opvattingen, wensen en voorbereiding op de toekomst. Doelgroep van het onderzoek zijn jongeren, en specifiek jongeren met een migratieachtergrond.

De centrale vraag in dit onderzoek luidt:

'Welke toekomst zien de jongeren met een migratieachtergrond voor zichzelf en wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen groepen jongeren met een migratieachtergrond (onderling) en jongeren met een Nederlandse achtergrond?'

Daarbij staan de volgende punten centraal:

- Opvattingen van jongeren over hun huidige leven en hun toekomst.
- Toekomstidealen van jongeren als het gaat om opleiding, werk, inkomen, vrije tijd, woonplaats/land, relatie/partner, religie en sociale omgeving.
- Het vertrouwen van jongeren om hun toekomstidealen te kunnen verwezenlijken.
- De stimulerende factoren en actoren die helpen deze toekomstidealen te verwezenlijken.
- De belemmerende factoren.

2

Verantwoording

Vooraf

In dit onderzoek ligt de focus op de toekomstoriëntatie van (migranten)jongeren, ofwel de wijze waarop zij zich bezighouden met en denken over hun eigen toekomst. In totaal hebben 986 jongeren meegewerkt, 35% hiervan heeft een migratieachtergrond. Een of beide ouders van deze respondenten is geboren in een traditioneel migratieland⁴ of in voormalig Midden-Oost-Europa.

In deze rapportage zijn de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek beschreven. Daar waar de resultaten opmerkelijke verschillen vertonen tussen de verschillende groepen - op grond van opleiding en/of etnische achtergrond- hebben we deze bevindingen expliciet weergegeven.

Enquête

Voor dit onderzoek hebben wij gebruikgemaakt van een mixed methods-benadering, waarbij kwantitatief onderzoek is gecombineerd met kwalitatief onderzoek. Het kwantitatieve gedeelte hebben wij ingevuld door een enquête uit te zetten onder jongeren tussen de 12 en 24 jaar. Dit deel van de dataverzameling is voor de zomer van 2016 uitgezet door het marktonderzoeksbureau Qrius dat gespecialiseerd is in onderzoek onder jongeren in deze leeftijdscategorie. Voor de werving heeft Qrius onder andere gebruikgemaakt van contacten met jongeren die actief zijn in verschillende panels (onder meer mbo's, hogescholen en universiteiten).

In totaal hebben 974 jongeren de vragenlijst ingevuld. De vragenlijst kon op verschillende devices (desktop, laptop, tablet, smartphone) en geheel anoniem worden ingevuld. Wij vroegen

de jongeren om algemene achtergrondinformatie (geslacht, leeftijd, etnische achtergrond, opleidingsniveau), maar stelden ook vragen over hun huidige leefsituatie en welke factoren of personen daarbij belangrijk zijn en/of invloed hebben. Hierbij is gekeken naar verschillende leefdomeninen, zoals buurt, onderwijs, opvoeding/gezin, vrije tijd/social media, sociale contacten, religie en maatschappelijke vraagstukken (onder andere discriminatie en internationale spanningen).

Wij hebben de data geïmporteerd en overgezet naar het programma STATA (13.1). De data hebben we opgeschoond voordat we met de bewerking zijn begonnen. Allereerst hebben wij deze data in totaliteit geanalyseerd waarbij we achtereenvolgens hebben gekeken naar de achtergronden van de jongeren, hun levenssituatie en hoe ze tegen de toekomst aankijken. Daaropvolgend hebben we verschillende groepen tegenover elkaar gezet om te zien wat de overeenkomsten en verschillen zijn. We hebben jongeren met een migratieachtergrond vergeleken met jongeren zonder migratieachtergrond. Ook hebben we overeenkomsten en verschillen bestudeerd tussen de verschillende groepen jongeren met een migratieachtergrond. Vervolgens hebben we gekeken naar overeenkomsten en verschillen tussen jongeren van wie de ouders laagopgeleid zijn en jongeren van wie de ouders hoogopgeleid zijn.⁵

Semigestructureerde interviews

Op basis van de eerste bevindingen hebben wij een topiclijst opgesteld voor de verdiepende interviews: het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek. Deze interviews zijn gebruikt voor de duiding van de (meest opvallende) antwoorden uit de

4 Traditionele migratielanden: Suriname, Nederlandse Antillen, Turkije, Marokko. De andere respondenten hadden een Poolse en Roemeense achtergrond; enkele respondenten kwamen uit Zuid-Europa.

5 Hier hebben wij de volgende verdeling gebruikt: Hoog opgeleid als moeder én vader universiteit, hbo, mbo, vwo of havo hebben afgemaakt. Laag opgeleid als moeder én vader basisschool, praktijkschool, of vmbo als hoogste opleiding hebben.

enquête en de invloed van de verschillende factoren/actoren op het toekomstbeeld en de toekomstoriëntatie van de jongeren.

In totaal zijn er binnen dit onderzoek 37 jongeren tussen de leeftijd van 16 tot en met 24 geïnterviewd. Dit gebeurde in de periode september tot en met december 2016. De interviews vonden plaats via Skype, of telefonisch als de respondent geen Skype-account tot zijn/haar beschikking had of aangaf liever niet te communiceren via een webcam. Het idee achter de Skype-gesprekken is dat de interviewer op deze manier een vertrouwensband kan opbouwen die vergelijkbaar is met face-to-face-interviews (je kunt elkaar immers zien), terwijl de geïnterviewde zich tegelijkertijd in een vertrouwde omgeving bevindt. Doorgaans gewoon thuis op de eigen kamer of in de huiskamer op de bank. Het gros van de respondenten (25) is geworven via de enquête van Qrius. Twaalf geïnterviewde jongeren komen uit het netwerk van de betrokken onderzoekers.

Respondenten

Om de uitkomsten in perspectief te zetten is gestreefd naar een afspiegeling van de Nederlandse jeugd in leeftijd, gender, etnische en religieuze achtergrond, opleidingsniveau en woonplaats. De achtergronden van de jongeren die hebben deelgenomen aan het onderzoek lopen uiteen. De leeftijd van de respondenten ligt tussen de 12 en 23 jaar, waarvan 18 jaar de meest ingevulde leeftijd betreft. Differentiatie in geslacht is 55% vrouw tegenover 45% man. De respondenten die de enquête hebben ingevuld zijn zowel laag- als hoogopgeleide jongeren, zowel jongeren afkomstig uit de grootstedelijke context als uit middelgrote en kleinere steden in Nederland en jongeren met al dan niet een migratieachtergrond. Van 35% van de respondenten is een of beide ouders in een van de klassieke migratielanden of (nieuwe) EU-landen geboren, of zij zijn zelf buiten Nederland geboren. De respondenten die deelnamen aan de verdiepende interviews hebben een migratieachtergrond.

Figuur 1: Herkomst respondenten

3

Jongeren over hun leven

Om de ideeën van jongeren over hun toekomst beter te kunnen begrijpen hebben we de respondenten eerst gevraagd hoe zij denken over zichzelf en hun huidige leven. Hoe typeren zij zichzelf, hun familie, vrienden en woonomgeving? Hoe ervaren zij het onderwijs? In welke mate zijn zij in hun vrije tijd bezig met social media, religie en sport? Door wie of wat worden zij beïnvloed en wie zijn hun positieve voorbeelden? Dit is een greep uit de vragen die in dit hoofdstuk aan de orde komen.

Zelfbeeld: overwegend positief

Een groot deel van de jongeren heeft een overwegend positief beeld van zichzelf. We vroegen de respondenten aan te geven in welke mate zij typering als 'sociaal', 'zelfvertrouwen', 'vrolijk', 'hardwerkend', 'verlegen', 'ondernemend' of iets anders bij zichzelf vinden passen. Daaruit komt naar voren dat de overgrote meerderheid 'vrolijk' het best van toepassing vindt op zichzelf.

Jongeren met een Nederlandse achtergrond vinden na 'vrolijk' achtereenvolgens 'sociaal', 'ondernemend', 'zelfvertrouwen' en 'hardwerkend' het beste bij zichzelf passen. Jongeren met een migratieachtergrond kozen na 'vrolijk' voor 'hardwerkend' als meest passende typering en daarna achtereenvolgens voor 'sociaal', 'zelfvertrouwen' en 'ondernemend'. De typering 'verlegen' werd door vrijwel niemand gekozen.

Familie: liefdevol

Wanneer de respondenten wordt gevraagd een typering te geven van hun familie, ontstaat eveneens een positief beeld. Bij deze vraag konden de respondenten kiezen tussen typering als 'gezellig', 'hardwerkend', 'liefdevol', 'streng' of iets anders. De respondenten kozen het meest voor 'liefdevol', gevolgd door 'gezellig' en 'hardwerkend'.

Vergeleken met de andere typering was het percentage jongeren dat 'streng' koos laag, maar zeker niet verwaarloosbaar. Gevraagd naar de mate waarin de typering 'streng' van toepassing is op de familie, vindt 41% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond dit helemaal niet van toepassing, tegenover 34% van de jongeren met een migratieachtergrond. Het percentage Marokkaans-Nederlandse jongeren, Turks-Nederlandse jongeren en jongeren met een Nederlandse achtergrond dat de eigen familie als 'streng' typeert is van alle groepen het laagst, en dat van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse jongeren het hoogst.

Vrije tijd: vooral social media en vrienden

Als het gaat om de vrijetijdsbesteding geven jongeren vrijwel identieke antwoorden. Social media staat bij de overgrote meerderheid met stip op de eerste plaats. Van de jongeren die bezig zijn met sociale media kiest 40% voor 'vaak' en nog eens 40% voor 'heel vaak'. Tijd doorbrengen met vrienden staat op de tweede plaats in de vrijetijdsbesteding van de jongeren (38% vaak en 13% heel vaak). Van degenen die sporten in de vrije tijd doet 28% dat 'vaak' en 10% 'heel vaak'. Dit percentage komt overeen met dat van het bijbaantje (29% vaak en 9% heel vaak). Vrijwilligerswerk is de minst gekozen bezigheid. De helft van de jongeren geeft aan nooit vrijwilligerswerk te doen en ruim een kwart (26%) doet dit zelden.

Ook is gevraagd hoe vaak jongeren in hun vrije tijd bezig zijn met hun religie. Van degenen die zichzelf in meer of mindere mate als religieus beschouwen (40% van het totaal aantal respondenten) kiest 31% voor 'vaak' en 13% 'heel vaak'. Bij een analyse langs etnische lijnen zien we dat het percentage Turks-Nederlandse jongeren en Marokkaans-Nederlandse jongeren dat aangeeft bezig te zijn met religie, hoger is dan gemiddeld. In het vervolg gaan we hier nader op in.

Woonomgeving voelt niet voor alle groepen even veilig

De respondenten werd ook gevraagd naar de waardering van de eigen buurt. Terwijl respondenten met vergelijkbare opleidingsachtergrond een vergelijkbare waardering geven van hun buurt, is de beleving van jongeren met een Nederlandse achtergrond en jongeren met een migratieachtergrond verschillend. Vooral als het gaat om de veiligheidsbeleving zijn er verschillen. Van de jongeren met een Nederlandse achtergrond typeert 40% de eigen buurt als 'veilig', terwijl maar 22% van de jongeren met een migratieachtergrond dat doet. Bij een vergelijking tussen de etnische groepen vallen de Antilliaans-Nederlandse jongeren op door de negatieve typering van de eigen buurt ten opzichte van de andere groepen. Niemand uit deze groep geeft aan de eigen buurt 'mooi' te vinden. Tegelijkertijd ligt het percentage Antilliaans-Nederlandse jongeren dat de eigen buurt als 'crimineel' typeert hoger dan bij de andere groepen. Daarnaast typeren jongeren met een Antilliaanse achtergrond hun woonomgeving vaker als 'saai', terwijl anderen eerder kozen voor de typering 'rustig'.

Onderwijs: niveau jongeren en ouders vaak vergelijkbaar

Een opvallende constatering is dat respondenten vaak een opleidingsniveau hebben vergelijkbaar met dat van hun ouders en dat er hierin nauwelijks verschillen bestaan tussen de etnische groepen. De respondenten van wie een of beide ouders een opleiding hebben gevolgd op vwo-niveau of hoger, zijn gemiddeld tweemaal zo vaak op hogere onderwijsvormen terechtgekomen dan jongeren met lager opgeleide ouders. De helft (49%) van de respondenten met hoogopgeleide ouders zit op een middelbare school. In totaal 22% van de respondenten uit deze groep zit op het vwo en 17% op de havo. Nog eens 10% volgt middelbaar beroepsonderwijs (verder: mbo) en 14,5% zit op een universiteit. Van de respondenten met laagopgeleide ouders zit 33% op de middelbare school, 22% zit op het mbo en 6% op een universiteit. Het percentage uit deze groep dat atheneum of havo doet, ligt lager (respectievelijk 4,8 en 8,9%) en het percentage op vmbo-kader- of -basisniveau ligt hoger (9,6%). Het percentage jongeren met laagopgeleide ouders dat werkt (13,4%) of werk zoekt (5,5%) ligt duidelijk hoger dan bij de groep met hoogopgeleide ouders.

Verschillen in plezier in onderwijs

Als de respondenten de vraag krijgen in welke mate zij met plezier naar school gaan, tekenen zich verschillen af tussen jongeren langs etnische lijnen. Het deel van de jongeren met een

Nederlandse achtergrond en jongeren uit de kleinere migrantengroepen buiten Europa dat met plezier naar school gaat, ligt respectievelijk op 37,8% en 43%. Dit percentage is onder de jongeren uit de traditionele migrantengroepen iets lager. Het percentage van de jongeren met een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond dat met plezier naar school gaat, schommelt rond de 33%.

Religie: Jongeren met migratieachtergrond vaker religieus

Aan de jongeren is de vraag voorgelegd of ze een religie aanhangen. 41% antwoordde 'ja' en 59% antwoordde 'nee'. Van de 395 respondenten die religieus waren, was 37% islamitisch, 30% protestants-christelijk, 17% katholiek, 4% hindoeïstisch, 2% boeddhistisch en 1% joods; 9% was op een andere manier religieus.

De respondenten met een migratieachtergrond zijn ruim twee keer zo vaak religieus als respondenten met een Nederlandse achtergrond. Op de vraag: "Ben jij religieus?" Antwoordde 27% van de respondenten met een Nederlandse achtergrond bevestigend. Van deze groep is 60% protestants-christelijk, 20% katholiek en 8% islamitisch. 12% gaf aan een ander geloof aan te hangen. Van de respondenten met een migratieachtergrond beschouwt 57% zichzelf als religieus. Van deze groep is 53% islamitisch, 17% katholiek, 14% protestants-christelijk, 6% hindoeïstisch, 2% boeddhistisch en 2% joods; 6% gaf aan een ander geloof te hebben. Wanneer we kijken naar het verband tussen opleidingsniveau en religie, zien we dat de hoogopgeleide jongeren iets vaker aangeven religieus te zijn dan laagopgeleiden (42% tegenover 38%).

Islamitische jongeren hechten meer waarde aan het geloof

Aan de gelovige jongeren is een vervolgvraag voorgelegd: 'Hoe belangrijk is religie op dit moment voor jou?' Wanneer de antwoorden worden uitgesplitst naar herkomstlanden van de respondenten worden verschillen zichtbaar.

Het percentage Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse respondenten dat aangeeft gelovig te zijn en hun religie op dit moment belangrijk te vinden, is het hoogste van alle groepen. Daarmee lijken de islamitische jongeren meer belang te hechten aan het geloof dan de andere religieuze jongeren.

Van de Turks-Nederlandse respondenten is 80% religieus⁶ en van hen vindt 82% religie '(heel) belangrijk', 16% kiest voor 'niet belangrijk, niet onbelangrijk' en 2% 'niet belangrijk'. Van de Marokkaanse-Nederlandse respondenten geeft 83% aan 'ik heb een religie'.⁷ Gevraagd naar het belang dat zij aan hun religie hechten kiest 77% voor '(heel) belangrijk', 17% 'niet belangrijk, niet onbelangrijk', 1% 'niet belangrijk' en 5% 'helemaal niet belangrijk'.

Het percentage respondenten dat aangeeft hun religie op dit moment belangrijk te vinden is het laagst onder de Antilliaans-Nederlandse respondenten. Van de 51% uit de Antilliaanse-Nederlandse groep die zegt een religie aan te hangen⁸, vindt 40% de religie op dit moment 'niet belangrijk en niet onbelangrijk' en 15% 'niet belangrijk'. Van de Surinaamse respondenten geeft 62% aan een religie te hebben,⁹ waarvan 66% kiest voor 'religie is op dit moment (heel) belangrijk', 30% voor 'niet belangrijk maar ook niet onbelangrijk' en 4% voor 'niet belangrijk'. Van de gelovige jongeren met een Nederlandse achtergrond vindt 56% zijn of haar religie als '(heel) belangrijk', 30% 'niet belangrijk maar ook niet onbelangrijk', 13% 'niet belangrijk' en 1% vindt het geloof 'helemaal niet belangrijk'.

De respondenten van wie de ouders uit andere Europese landen¹⁰ komen zijn het minst religieus van alle groepen (30%) en hechten het minst aan religie. Van de respondenten uit een ander land buiten Europa is 51% religieus. Deze groep is divers qua religieuze achtergrond.¹¹

6 Van de Turks-Nederlandse respondenten is 95% islamitisch, 3% katholiek en 2% protestants.

7 Van de Marokkaans-Nederlandse respondenten is 95% islamitisch, 2% katholiek, 2% joods en 1% heeft een andere godsdienst.

8 Van de Antilliaans-Nederlandse respondenten is 55% katholiek, 20% protestants-christelijk, 5% boeddhistisch, 5% hindoeïstisch en 15% heeft een andere godsdienst.

9 Van de Surinaams-Nederlandse respondenten met een religie is 31% hindoeïstisch, 22% islamitisch, 19% katholiek, 13% protestants, 2% boeddhistisch en 13% heeft een andere godsdienst.

10 Van de religieuze respondenten uit Europa is 44% katholiek, 22% protestants-christelijk, 18,52% islamitisch, 7% joods, 3,70% hindoeïstisch en 4% gaf aan een andere godsdienst te hebben

11 Van de religieuze respondenten buiten Europa is 35% islamitisch, 29% protestants-christelijk, 16% katholiek, 5% joods, 4% boeddhistisch en 11% heeft een andere godsdienst.

Jongeren met migratieachtergrond en hoogopgeleide jongeren positiever over interculturele contacten

Aan de respondenten is gevraagd of zij omgaan met jongeren uit andere culturele achtergronden en of zij een voorkeur hebben voor het omgaan met mensen met dezelfde culturele achtergrond als zichzelf. Van de jongeren met een migrantenachtergrond geeft een ruime meerderheid aan veel om te gaan met mensen met een andere culturele achtergrond dan die zij zelf hebben (de percentages lopen van 69% tot 85%). Dit is anders bij de jongeren met een Nederlandse achtergrond. Van de jongeren met een Nederlandse achtergrond geeft 43% aan dat zij omgaan met mensen met een andere culturele achtergrond.

Het percentage jongeren dat aangeeft een voorkeur te hebben voor het omgaan met mensen met dezelfde culturele achtergrond is onder de jongeren met een Nederlandse achtergrond het hoogste van alle groepen (24%). De Surinaams-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren komen op de tweede en derde plaats; respectievelijk 22% en 19% van deze groepen geeft aan het liefst om te gaan met mensen met dezelfde culturele achtergrond. Bij de Turkse-Nederlanders en de Antilliaanse-Nederlanders is dit respectievelijk 15% en 10%.

Ook zijn er lichte verschillen tussen jongeren met hoogopgeleide ouders en jongeren met laagopgeleide ouders. Hoewel beide groepen vrijwel even vaak omgaan met mensen met een andere achtergrond dan zichzelf (60% hoogopgeleide ten opzichte van 57% laagopgeleide ouders) is de waardering ervan anders. Het percentage dat aangeeft 'liever om te gaan met mensen met dezelfde culturele achtergrond' is bij de jongeren met laagopgeleide ouders hoger (25%), dan bij degenen met hoogopgeleide ouders (19%).

Identificatie: meerderheid voelt zich (ook) Nederlander

Om zicht te krijgen op de vraag hoe jongeren zich voelen in relatie tot Nederland, is de respondenten gevraagd de zin 'ik voel mij' aan te vullen, waarbij de respondenten konden kiezen uit een viertal antwoorden, of konden aangeven niet te willen kiezen. De vraag werd aangepast aan de achtergrond per specifieke respondent. Turkse Nederlanders werd bijvoorbeeld gevraagd te kiezen uit: 'Ik voel me... 'Nederlander', 'Turkse Nederlander', 'Turks', 'Wereldburger' of 'ik wil niet kiezen'.

Nederlander

Van de respondenten met een Nederlandse achtergrond voelt 89% zich 'Nederlander' en van de respondenten met een migratieachtergrond is dit gemiddeld 45%. Een uitsplitsing naar etnische achtergronden laat zien dat dit percentage bij Antilliaanse, Surinaamse of Europese achtergrond gemiddeld iets hoger ligt op circa 50%. Van de respondenten met een Marokkaanse achtergrond geeft 37% aan zich 'Nederlander' te voelen; van degenen met een Turkse achtergrond is dit 19%.

Tijdens het kwalitatieve deel van dit onderzoek is met een deel van de respondenten gesproken over hun motivatie voor de gekozen antwoorden. De jongeren met een migratieachtergrond die zichzelf als 'Nederlander' typeren benadrukken tijdens de interviews dat zij in Nederland zijn geboren en getogen en gewend zijn aan de Nederlandse normen en waarden, en dat hun etnische en culturele achtergrond iets meer op de achtergrond is komen te staan.

Wereldburger

De respondenten is ook gevraagd of zij zichzelf zouden typeren als 'wereldburger'. Deze typering lijkt de Surinaams-Nederlandse jongeren het meest van alle groepen aan te spreken. Van hen kiest 28% voor 'wereldburger', gevolgd door de Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse groep met 12%. Van de Antilliaans-Nederlandse respondenten ziet 10% zichzelf als 'wereldburger'. Van de respondenten met een Nederlandse achtergrond koos slechts 6% voor 'wereldburger'. Uit de interviews komt naar voren dat de jongeren die kozen voor de typering 'wereldburger' opvallend internationaal georiënteerd zijn; zij ambiëren vaak een baan in het buitenland en/of hebben een humanistische inslag: 'Wij zijn allen mensen van de wereld'.

Dubbele achtergrond

En dan is er nog een groep die hun dubbele achtergrond benadrukt en kiest voor de combinatie van Nederland met het herkomstland (zoals Turks-Nederlands of Surinaams-Nederlands). Dit geldt voor 36% van de respondenten met een Turkse achtergrond, 25% van de respondenten met een Marokkaanse achtergrond, 28% bij de Surinaamse achtergrond en bij de respondenten met een Antilliaanse achtergrond is dit 15%. Geïnterviewde jongeren beargumenteren deze keuze met 'ik wil het beste uit twee culturen halen en combineren'. Daarnaast zijn er jongeren die aangeven dat het deels een negatieve keuze is; hoewel zij zichzelf zien als Nederlander, ervaren zij dat anderen hen als 'allochtoon' of 'buitenlander' beschouwen.

'Ik wil niet kiezen'

Een deel van de respondenten geeft in de enquête aan niet te willen kiezen. Uit interviews met een aantal respondenten uit deze groep komt naar voren dat zij vinden dat identiteit een complex en veelzijdig geheel is en dat zij om die reden niet willen kiezen.

Ik wil niet kiezen, omdat ik mijzelf niet tekort wil doen. Ik ben wie ik ben. Ik voel mij geen wereldburger, maar ook geen Marokkaan of Nederlander. Het is een deel van mijn identiteit, maar er zijn ook andere aspecten die daar deel van uitmaken.

Vrouw, 23 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Enkele respondenten geven aan dat zij zichzelf als eerste zien als moslim(a) en lid van de moslimgemeenschap, dan pas als Nederlander of iemand met een dubbele culturele achtergrond.

Moslim is 1, Nederlander staat op nummer 2 en Marokkaan op 3.

Vrouw, 22 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Het percentage respondenten dat aangeeft niet te willen kiezen is onder de Marokkaans-Nederlandse groep met 17% het hoogste van alle groepen; bij de andere groepen wilde gemiddeld 6% niet kiezen.

Ervaren discriminatie: het meest vanwege culturele achtergrond

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd of zij zich (wel eens) gediscrimineerd voelen vanwege religie, culturele achtergrond en/of seksuele geaardheid. Uit de antwoorden komt naar voren dat zowel jongeren met een Nederlandse achtergrond als jongeren met een migratieachtergrond discriminatie ervaren, maar dat de mate waarin dit voorkomt verschilt. Op de vraag of zij zich weleens gediscrimineerd voelen vanwege hun religie antwoordt 14% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond dat dit (een beetje) waar is. De vraag wordt door 30% van de jongeren met een migrantenachtergrond beantwoord met (een beetje) waar.

Als het gaat om discriminatie vanwege de culturele achtergrond geeft een beduidend groter deel van de jongeren met een migratieachtergrond aan dit te hebben ervaren dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. De stelling 'ik ben wel eens gediscrimineerd vanwege mijn culturele achtergrond' beantwoordt 12% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond met '(een beetje) waar', tegenover 49% van de jongeren met een migratie-

achtergrond. Binnen de groep jongeren met een migratieachtergrond zien we de hoogste percentages bij jongeren (met ouders) uit de Nederlandse-Antillen (64%), Marokko (64%), Suriname (55%) en Turkije (55%) en de laagste percentages bij de jongeren uit (nieuwe) EU-landen (20%).

Jongeren met een Nederlandse en jongeren met een migratieachtergrond hebben ongeveer even vaak discriminatie ervaren vanwege hun seksuele geaardheid. Van beide groepen geeft ongeveer 9% dit aan.

Marokkaans- en Turks Nederlandse jongeren ervaren discriminatie vanwege religie

Discriminatie vanwege religie lijkt met name jongeren met een Marokkaanse en Turkse achtergrond te treffen. De stelling 'ik ben wel eens gediscrimineerd vanwege mijn religie' vindt 42% van de jongeren met Marokkaanse achtergrond 'waar' en 24% van deze groep antwoordt 'beetje waar'. Van de jongeren met Turkse achtergrond vindt 20% deze stelling 'waar' en 30% kiest voor 'beetje waar'.

Wanneer we kijken naar het verschil naar hoog- en laagopgeleiden, dan ligt het percentage hoogopgeleiden dat zich gediscrimineerd voelt bij de drie categorieën lager dan bij laagopgeleiden.

'Discriminatie is een gegeven, dat verander je niet zo snel.'
vrouw, 21 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

In de interviews is getracht de bovenstaande uitkomsten verder te verdiepen. De mate waarin geïnterviewde jongeren¹² met een migratieachtergrond geconfronteerd zijn met discriminatie loopt sterk uiteen. Gevraagd naar ervaringen met discriminatie geeft een deel van de geïnterviewden aan deze niet te hebben. Opvallend is dat deze jongeren dit zelf toeschrijven aan het feit dat hun culturele of religieuze achtergrond niet 'zichtbaar' is. Zij stellen dat als zij bijvoorbeeld een hoofddoek zouden dragen of een donkere huidskleur zouden hebben, zij mogelijk wel of vaker discriminatie zouden meemaken. Alle geïnterviewden hebben in hun omgeving mensen met discriminatie-ervaringen; ook lezen zij erover op internet en social media. Zij komen vooral voorbeelden tegen van discriminatie op de arbeids- en stagemarkt.

De geïnterviewde jongeren die aangeven gediscrimineerd te zijn, dragen een hoofddoek of hebben een donkere huidskleur. Wat de meerderheid van deze groep eveneens gemeen heeft, is dat zij laagopgeleid (mbo-niveau) zijn.

Het is nu minder, maar een tijdje geleden werd ik ook veel uitgescholden op straat. Vooral als ik in bepaalde steden kwam. In Haarlem en Noordwijk. Mensen keken mij vies aan van 'wat doe jij hier?' of schreeuwden dat ik terug moest naar mijn eigen land. Vooral in Haarlem zag ik het niet aankomen. Daar wonen toch ook veel allochtonen?
Vrouw, 21 jaar, Marokkaanse Nederlander, laagopgeleid.

Ja, ik heb te maken gehad met discriminatie door de politie. Ik heb een scooter, maar als ik rijd, word ik vaker aangehouden dan een blanke. Als ik met vrienden erover praat dan worden zij (autochtonen) nooit aangehouden en ik wel. Het is niet leuk en het is niet eerlijk. Als ik met vrienden ben, gaan we soms wel een beetje opstoken. Als ik alleen ben, laat ik het gewoon gaan.
Man, 17 jaar, Surinaamse Nederlander, laagopgeleid.

12 De geïnterviewde jongeren hebben deelgenomen aan de enquête. Alle jongeren die deelnamen aan de enquête werd gevraagd of zij ook bereid waren geïnterviewd te worden. Een selectie van de jongeren die hiertoe bereid waren, is vervolgens benaderd voor een interview. Omdat de focus van dit onderzoek ligt op de toekomstoriëntatie van jongeren met een migratieachtergrond is voor de interviews onder deze groep geworven. Zie verder: onderzoeksmethode.

4

Jongeren over de toekomst

Is de toekomst een thema dat jongeren bezighoudt? En zo ja, op welke manier zijn jongeren ermee bezig? Door wie of wat wordt het toekomstbeeld beïnvloed? In hoeverre zijn maatschappelijke spanningen van invloed op jongeren en hun plannen voor de toekomst? Op deze vragen gaan we in dit hoofdstuk nader in. We vroegen de respondenten naar hun mening via de enquête en hebben vervolgens met de interviews verschillende thema's verder uitgediept

4.1 Toekomstbeelden

Toekomst houdt helft jongeren veel bezig

We vroegen de respondenten allereerst aan te geven hoe vaak zij aan de toekomst denken. Uit de antwoorden komt naar voren dat jongeren met een Nederlandse achtergrond minder vaak denken aan de toekomst dan leeftijdgenoten met een migratieachtergrond. Van de jongeren met een Nederlandse achtergrond geeft 45% aan vaak aan de toekomst te denken, 46% doet dat 'af en toe' en 9% geeft aan (bijna) nooit aan de toekomst te denken. Het percentage jongeren met een migratieachtergrond dat aangeeft vaak aan de toekomst te denken ligt hoger. Meer dan de helft van deze groep (56%) geeft aan vaak aan de toekomst te denken, 39% 'af en toe' en 5% geeft aan (bijna) nooit aan de toekomst te denken.

Gedeelde toekomstwensen: werk op de eerste plaats.

Vervolgens vroegen we de respondenten aan te geven hoe zij hopen dat hun leven eruitziet als zij 25 jaar oud zijn. De respondenten konden kiezen uit een serie mogelijkheden en daarbij aangeven in welke mate zij hoopten dat die uit zouden komen. Uit de antwoorden blijkt dat een 'goede baan' het meest gewenste perspectief is, voor alle groepen. Daarna zijn achtereenvolgens voor 'trotse ouders', 'afgeronde studie', 'zelfstandig wonen', 'reizen' en 'veel tijd hebben voor hobby's' en 'veel uitgaan met vrienden' gekozen. De verschillende groepen hebben bij deze

vragen vrijwel overeenkomstige antwoorden gegeven. Alleen bij de vraag 'ik hoop dat ik getrouwd ben of samenwonend als ik 25 jaar ben' kwamen er verschillen naar voren. Marokkaans-Nederlandse jongeren geven van alle groepen het vaakst aan dat zij getrouwd of samenwonend willen zijn op hun 25ste: 85% geeft als antwoord '(een beetje) waar'.

In de toekomst meer bezighouden met religie

'Meer bezig zijn met mijn geloof' is verder een veel genoemde toekomstwens bij de gelovige jongeren. Jongeren met een Marokkaanse achtergrond geven het vaakst aan zich in de toekomst meer bezig te houden met hun geloof. Van hen geeft 95% op de vraag 'Ik hoop dat ik op mijn 25ste meer bezig ben met mijn geloof' als antwoord '(een beetje) waar'. Daarna volgen Turks-Nederlandse jongeren en jongeren met een Nederlandse achtergrond. Van de Turks-Nederlandse jongeren beantwoordt 82% de vraag met '(een beetje) waar', tegenover 70% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond.

De plaats die religie inneemt in de levens- en toekomstoriëntatie van de respondenten laat een enorme verscheidenheid zien. Om hier meer zicht op te krijgen is tijdens de interviews doorgesproken over religie. Aan jongeren die in de toekomst meer bezig willen zijn met hun geloof is gevraagd naar hun motivatie. De meerderheid noemt dat zij later minder afleiding denken te hebben van school en andere zaken. Een ander vaker genoemd argument is dat 'meer willen doen met je geloof' inherent is aan een goede gelovige zijn. Desondanks zien we over de gehele linie veel verschillen tussen de jongeren die aangeven een religie te hebben: van jongeren die het geloof zien als iets wat ze hebben meegekregen vanuit de opvoeding maar waar zij zelf vrij weinig mee doen tot jongeren die zichzelf sterk identificeren met hun geloof en het geloof als richtlijn hanteren in het dagelijks leven. Niet alleen de jongeren, ook de ouders verschillen in de omgang met hun geloof, komt naar voren in de interviews.

Ik ben niet heel erg bezig met mijn geloof. Mijn moeder bijvoorbeeld, die bidt wel. Mijn vader niet. Ik heb het ook een tijdje gedaan, maar als ik dan naar school ga en ik kwam laat terug, dan had ik al veel gemist en had ik geen zin meer. Ik ben nu alweer een tijdje gestopt. Ik ga ook niet vaak naar de moskee.

Vrouw, 21 jaar, Turkse-Nederlander, hoogopgeleid.

Mijn ouders zien de koran ook meer als hoe je over het leven kan denken, want je kan best veel leren van het geloof. Ze vinden niet dat je alles strikt volgens de regels moet volgen. In onze familie zijn er een paar mensen die zoals mijn vader denken, maar er zijn er ook een paar bij die ouderwets strenggelovig zijn. Het is wel echt een contrast.

Vrouw, 19 jaar, Turkse Nederlander, hoogopgeleid.

4.2 Toekomstoriëntatie: keuzen en invloed

Welke omstandigheden en personen zijn van invloed op de toekomstoriëntatie van jongeren? Wat is de invloed van (de achtergrond van) ouders, familie en buurt? En in hoeverre laten jongeren zich beïnvloeden door maatschappelijke en/of internationale spanningen?

Familie en directe omgeving van invloed op toekomstoriëntatie

Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre zij -als het gaat om hun toekomstoriëntatie- worden beïnvloed door familie, opvoeding, buurt, social media, school, actualiteit, discriminatie, internationale conflicten en persoonlijke gebeurtenissen.¹³ Uit de analyse van de antwoorden uit de enquête komt naar voren dat jongeren menen dat hun toekomstoriëntatie het sterkst wordt beïnvloed door hun ouders en de directe omgeving, zoals andere familieleden, vrienden, docenten en woonbuurt. De tweede factor die jongeren uit alle groepen benoemen is onderwijs. De meerderheid van de respondenten bevestigt de stelling 'Hoe ik denk over de toekomst komt door wat ik leer op school'.

De invloed van de familie komt al met al het sterkst naar voren. Een analyse van opleidingsachtergronden laat zien dat jongeren met hoogopgeleide ouders eerder denken dat de eigen toekomstoriëntatie beïnvloed wordt door directe familieleden, dan jongeren met laagopgeleide ouders. Dit verschil is echter klein (respectievelijk 55% en 50%). Uit de vervolgvragen maken we op dat de invloed vooral betrekking heeft op advies en ondersteuning van ouders bij het maken van belangrijke keuzes in het

leven, zoals opleiding en carrière. Overigens ligt het percentage jongeren dat aangeeft door familie te zijn beïnvloed iets hoger bij jongeren met een Nederlandse achtergrond dan bij jongeren met een migratieachtergrond (respectievelijk 53% en 47%).

'Conflicten in de wereld' beperkte invloed in de wereld

De respondenten is ook gevraagd of zij denken dat 'nieuws over conflicten in de wereld' doorwerkt in de manier waarop zij denken over hun toekomst. Het percentage jongeren met een Nederlandse achtergrond dat deze vraag bevestigend beantwoordt is iets hoger dan het percentage jongeren met een migratieachtergrond. Van de jongeren met een Nederlandse achtergrond voelt 40% zich beïnvloed door wat zij lezen en horen over conflicten in de wereld, voor jongeren met een migratieachtergrond is dat 35%.

De jongeren met een migratieachtergrond die binnen dit onderzoek geïnterviewd zijn geven aan zich niet of nauwelijks bezig te (willen) houden met conflicten in de wereld. Sommigen zijn niet geïnteresseerd in nieuws, anderen kiezen er bewust voor om 'slecht nieuws' buiten hun blikveld te houden.¹⁴

Ik houd mij daar eigenlijk niet zo mee bezig. Ik probeer mij meer te focussen op mijzelf en mijn verdere carrière dan wereldse problemen.

Man, 22 jaar, Turkse-Nederlander, hoogopgeleid.

Ik ben er wel bewust van dat er zoveel speelt, maar ik probeer daar zelf niet in mee te gaan, omdat ik dan meegetrokken worden in de negativiteit.

Vrouw, 23 jaar, Marokkaanse-Nederlander, hoogopgeleid.

Ook de aanslagen in Europa door IS zijn tijdens de interviews nadrukkelijk besproken. Op een enkeling na heeft niemand aangegeven zich zorgen te maken over aanslagen in Europa en in Nederland. Uitspraken als 'Als het gebeurt, gebeurt het. Als mijn tijd is gekomen, is het mijn tijd' en 'Je hebt meer kans om onder een bus te eindigen', worden tijdens de interviews regelmatig gedaan. Sommige jongeren met een islamitische achtergrond geven wel aan dat zij het vervelend vinden dat er aanslagen worden gepleegd in naam van hun religie. Zij zien geen enkele connectie tussen hun religie en dergelijke aanslagen en vinden het zeer onprettig als zij er vervolgens op worden aangesproken.

¹³ In deze reeks vragen werd ook de factor 'discriminatie' meegenomen. De antwoorden op deze vraag zijn verwerkt in het tweede deel van hoofdstuk 2.

¹⁴ Een deel van de geïnterviewde respondenten had verkozen voor 'wereldburger' bij de vraag hoe zij zichzelf zien. Deze jongeren vallen op doordat zij – wellicht meer dan de andere jongeren – zich af willen wenden van verschijnselen waar onderscheid wordt gemaakt tussen mensen op basis van groepskenmerken.

Het is eigenlijk heel erg, maar ik heb in mijn hoofd een standaardpraatje voorbereid als mensen vragen naar IS. Zodat ik altijd voorbereid ben om in de juiste bewoordingen mij en mijn geloof te distantiëren van terroristische aanslagen en IS. Ik ben altijd op mijn hoede.

Vrouw, 22 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Onderwijs: interesse leidend bij oriëntatie op onderwijs

Welke invloeden zijn er bij de oriëntatie op onderwijs? In welke mate laten jongeren hun keuzen afhangen van de ondersteuning en instemming van ouders en van adviezen van school? Of spelen andere factoren een rol? We vroegen de respondenten in welke mate zij eraan hechten dat een opleiding aansluit bij hun persoonlijke interesse, talenten, instemming van ouders en een perspectief op werk en inkomen.

De overgrote meerderheid van alle groepen vindt het in de eerste plaats belangrijk dat een opleiding aansluit bij de eigen interesses en talenten. De Antilliaans-Nederlandse jongeren vallen bij de beantwoording van deze vraag op omdat zij gemiddeld minder waarde toekennen aan 'aansluiting bij persoonlijke interesse'.¹⁵ Van alle respondenten kiezen studenten met een herkomst uit de Nederlandse Antillen het vaakst een opleiding 'omdat er genoeg werk is in die richting' (47%) en kiezen respondenten uit andere landen buiten Europa het minst vaak op die grond (34%).

Marokkaans-Nederlandse respondenten onderscheiden zich van de respondenten met andere achtergronden omdat zij minder overtuigd lijken te zijn van hun opleidingskeuze. Dit blijkt wanneer de respondenten gevraagd wordt of zij weten welke opleiding zij nodig hebben 'voor de baan die zij willen'. Terwijl een meerderheid in alle groepen deze vraag beantwoordt met 'waar', kiest slechts 28% van de Marokkaans-Nederlandse respondenten voor 'waar'. Geïnterviewde jongeren met een Marokkaanse achtergrond erkennen dat de opleidingskeuze niet eenvoudig is en dat ze behoefte voelen aan steun van docenten.

Van de geïnterviewde jongeren met een migratieachtergrond is de helft een zogenaemde 'stapelaar': zij zijn gestart op een (te) laag niveau onderwijs en gaan steeds een niveau hoger. De stapelaars onder geïnterviewde jongeren zijn vaak opvallend gemotiveerd om al het mogelijke uit hun onderwijscarrière te halen. Maar het is niet eenvoudig, vertellen de jongeren. Naast het feit dat deze jongeren gemiddeld ouder zijn dan hun klasgenoten (en vervolgens ook op latere leeftijd op de arbeids-

markt terechtkomen), ervaren jongeren vaak weinig steun van docenten.

Ik heb vmbo gedaan, daarna mbo. Daarna hbo. Ik merkte dat je op het mbo als student niet wordt gestimuleerd alles uit jezelf te halen. Er werd letterlijk tegen ons gezegd: hbo moeten jullie niet proberen, want dat gaan jullie niet halen. Het ergste vind ik dat dit nog steeds tegen mbo-leerlingen wordt gezegd. (...) Toen ik aan het einde van mijn mbo-opleiding zat, twijfelde ik heel erg of ik de stap wel moest zetten naar het hbo. De woorden van de docenten spookten door mijn hoofd en ik dacht: 'dat zijn professionals, ze zullen het wel weten als ze zeggen dat we het niet aankunnen'.

Vrouw, 23 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Jongeren met Nederlandse en Turkse achtergrond meest overtuigd van opleidingskeuze

We hebben de respondenten gevraagd of zij het belangrijk vinden dat hun ouders instemmen met hun studiekeuze. Op deze vraag antwoordde een hoger percentage jongeren met een Nederlandse achtergrond met 'waar' dan jongeren met een migratieachtergrond. Van die laatste groep zijn het de Turks-Nederlandse jongeren die hier het meest aan hechten: 33% van hen antwoordt 'waar' als gevaagd wordt of ze de instemming van ouders met hun opleidingskeuze belangrijk vinden. Opvallend is dat de Turks-Nederlandse jongeren de instemming van ouders hoger waarderen, dan de onderwijskennis van hun ouders. Het percentage jongeren dat aangeeft vanuit de familie ook daadwerkelijk goede ondersteuning te krijgen bij hun keuze is bij de Turks-Nederlandse respondenten het laagst van alle groepen (31%). De respondenten met ouders afkomstig uit andere Europese landen tonen zich het meest tevreden over de ondersteuning die zij van hun ouders krijgen (49%).

De Marokkaans-Nederlandse respondenten hechten het minst van alle groepen aan de instemming van ouders met hun studiekeuze; van hen geeft 20% aan dit belangrijk te vinden. Mogelijk bestaat hier een verband met de opleidingsachtergrond van de ouders. Het percentage geënquêteerde jongeren met Marokkaanse achtergrond met hoogopgeleide ouders ligt – samen met dat van de jongeren met een Turkse achtergrond – iets lager dan bij de andere groepen. Vergeleken met de Marokkaans-Nederlandse respondenten weten de Turks-Nederlandse respondenten duidelijker welke opleiding zij nodig hebben voor het werk dat zij willen doen. Het percentage respondenten met een Turkse achtergrond dat aangeeft te weten welke opleiding zij nodig hebben (44%) is het hoogst van alle groepen, gevolgd door respondenten met een Surinaamse achtergrond en overige Europese landen.

¹⁵ 49% van de Antilliaans-Nederlandse respondenten vindt dit heel belangrijk bij het kiezen van een opleiding. De respondenten met Europese ouders scoren het laagst met 34%.

Hoogopgeleide ouders meer betrokken bij studiekeuze

Op basis van de interviews hebben we het hierboven beschreven beeld verder kunnen verdiepen. Een deel van de geïnterviewde jongeren met een migratieachtergrond heeft - evenals de geënquêteerde respondenten - zelfstandig de weg gevonden naar een hogeschool of universiteit. Die zelfstandige route is vaak geboren uit noodzaak, vertellen de respondenten met laagopgeleide ouders die aangeven dat hun ouders onvoldoende kennis hebben van het onderwijssysteem en studierichtingen om adequaat te adviseren. Dit past bij uitkomsten van de enquête: het percentage jongeren met laagopgeleide ouders dat zich ondersteund voelt door de familie bij advies over school- en studiekeuze is 31%, terwijl dat percentage onder de jongeren met hoogopgeleide ouders op 40% ligt. Deze uitslag geldt voor alle groepen, ongeacht het herkomstland van de ouders en/of de jongeren.

De uitkomsten van de interviews laten eveneens zien dat de mate waarin ouders zich bezighouden met de opleidingskeuze van hun kinderen samenhangt met hun opleidingsniveau en niet zozeer met hun etnische achtergrond. De geïnterviewde jongeren met middelbaar of hoogopgeleide ouders met een migratieachtergrond geven aan dat zij hun ouders wel om advies vragen en dat zij samen met ouders de open dagen van hogescholen of universiteiten hebben bezocht. De betrokkenheid van de ouders bij het keuzeproses neemt dus duidelijk toe naarmate het opleidingsniveau van ouders hoger ligt.

Mijn ouders helpen mij veel met mijn studiekeuze. Ik ben ook laatst met mijn vader naar de open dag van de UvA geweest. Ik praat ook met mijn moeder, want ik zou het ook leuk vinden om talen te studeren. Ze geeft goede tips, maar uiteindelijk moet ik het wel zelf kiezen en zelf leuk vinden.

Vrouw, 16 jaar, Poolse Nederlander, hoogopgeleid.

4.3 Oriëntatie op werk: zekerheid op de eerste plaats

De overgrote meerderheid van de respondenten is schoolgaand of volgt een studie, en heeft nog geen werkervaring. We vroegen wat zij belangrijk vinden bij toekomstig werk en hoeveel belang zij hechten aan zekerheid, geld verdienen, aansluiting bij interesse, anderen kunnen helpen, diversiteit op de werkplek, eigen baas kunnen zijn, creativiteit en de aanwezigheid van een stilleruimte.

De meerderheid van de respondenten geeft aan dat 'zekerheid' in de eerste plaats belangrijk is. Naast zekerheid van een baan en inkomen hebben jongeren ook behoefte aan een zekere

zingeving via betaalde arbeid. Dat maken we op uit het feit dat 'anderen kunnen helpen' eveneens door de meerderheid is gekozen. Ook 'veel vrijheid hebben' en 'werk waar alle culturen welkom zijn' scoorden hoog bij de meerderheid, gevolgd door 'werk waarmee je veel geld verdient'.

4.4 Rolmodel: belangrijke voorbeelden binnen de familie

Uit de enquête komt naar voren dat moeders in het algemeen als rolmodel worden gezien. Daarbij tekenen zich op basis van het opleidingsniveau van de ouders kleine verschillen af. Wanneer de respondenten een lijst met mogelijke rolmodellen krijgen voorgedragen, kiest van de groep met hoogopgeleide ouders 62% voor 'waar' bij de moeder en nog eens 59% vindt dit ook 'waar' voor de vader. Van de respondenten met laagopgeleide ouders kiest een hoger percentage voor 'waar' (65%) bij de moeder en een lager percentage (51%) voor de vader. In de interviews worden moeders vaak geroemd om hun zelfstandigheid en kracht.

De jongeren met hoogopgeleide ouders hebben meer steun en positieve voorbeelden in de familie, van hen ziet 33% de broers of zussen als rolmodel en 34% vindt dit van andere familieleden. Van de respondenten met laagopgeleide ouders was dit respectievelijk 27% en 28%.

Dat leden uit de bredere familie steun en inspiratie kunnen geven is door meerdere geïnterviewden genoemd. Zij gaven bijvoorbeeld aan op het spoor van een bepaalde studierichting te zijn gekomen via werkende familieleden (vaak broers, zussen, neven of nichten) in die sector. Pedagogische en sociaaljuridische beroepen werden in dit kader vaak genoemd. Daarnaast spraken we hbo- en wo-studenten met een migratieachtergrond die aangaven geen rolmodellen te hebben in de eigen omgeving en dat een functioneel netwerk ontbrak. Het volgende citaat is illustrerend voor deze groep.

Ik wil niet arrogant zijn, maar er zijn in mijn omgeving niet echt mensen die het bijvoorbeeld beter hebben gedaan dan ik. Mijn vrienden zitten bijvoorbeeld allemaal op het mbo. Ik heb nog een broertje van 9, ik probeer eigenlijk een beetje een rolmodel voor hem te zijn.

Man, 20 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Ondersteuning van vrienden, brede familie en docenten cruciaal

Een deel van de jongeren met laagopgeleide ouders maakt zelfstandig de keuze voor een opleiding omdat de ouders onvoldoende steun kunnen bieden. Dit maken we op uit de enquête en de interviews. Voor degenen bij wie de steun vanuit de familie ontbreekt, hebben docenten, de brede familie (neven, nichten) en vrienden vaak een belangrijkere rol bij de toekomstoriëntatie. Vrienden worden door jongeren van laagopgeleide ouders vaker als rolmodel beschouwd. 37% van deze jongeren geeft aan in hun vriendenkring mensen te hebben die ze als rolmodel zien. Dit geldt voor 31% van de jongeren met hoogopgeleide ouders.

Uit de enquête blijkt dat bijna een vijfde van de respondenten met laagopgeleide ouders (19%) een docent als rolmodel heeft, bij de respondenten met hoogopgeleide ouders is dat 11%. Positieve ondersteuning van een docent is cruciaal, zo blijkt uit de interviews.

4.5 Toekomst in Nederland?

Jongeren hebben in deze tijd een sterk bewustzijn dat de wereld groter is dan de stad en het land waar zij opgroeien. Social media maken dat jongeren zich internationaler kunnen oriënteren. De mogelijkheden van reizen, studeren, werken of wonen buiten Nederland lijken dichterbij dan ooit. Jongeren die zelf, of van wie ouders buiten Nederland opgroeiden kunnen vaak in een paar uur vliegen familie in de herkomstlanden opzoeken. Maar betekent dat ook dat de jongeren zichzelf in de toekomst buiten Nederland zien wonen? Hoe is het met het vertrouwen dat jongeren hebben op een goede toekomst in Nederland?

Meeste jongeren willen in Nederland blijven wonen: met name Marokkaans-Nederlandse jongeren

Ruim 84% van alle respondenten denkt in de toekomst in Nederland te blijven wonen.¹⁶ Het percentage Marokkaans-Nederlandse respondenten dat aangeeft in de toekomst in Nederland te willen blijven wonen is het hoogst van alle groepen met een migratieachtergrond. Van de respondenten met een Marokkaanse achtergrond wil 82% in Nederland blijven wonen. Een iets lager percentage jongeren uit overige niet-westerse

landen¹⁷ en jongeren met Oost- en Midden-Europese achtergrond kiest Nederland als toekomstland.

Van de jongeren met een herkomst uit de Europese landen en Turkije ziet een veel kleiner deel zichzelf in de toekomst in Nederland blijven. Van de jongeren met een Europese en de jongeren met een Turkse herkomst denkt 65% later in Nederland te wonen. De jongeren met Antilliaanse roots lijken van alle groepen het minst te hechten aan een toekomst in Nederland. De helft van deze groep ziet zichzelf later buiten Nederland wonen, waarbij zowel de Antillen als andere (vaak westerse) landen worden genoemd (28,57%). De respondenten met een Antilliaanse achtergrond die in een ander land willen wonen, geven hiervoor het vaakst als reden dat ze van dat land houden, dat hun familie daar woont, dat ze daar willen studeren en dat ze daar meer kans hebben op werk.

Om de motieven te achterhalen vroegen we de respondenten onder andere om aan te geven hoeveel vertrouwen zij hebben in een goede toekomst in Nederland. Ook is de vraag gesteld of zij bij familie en vrienden in Nederland willen blijven. Het vertrouwen in werk en een goede toekomst opbouwen is ongeacht achtergrond of opleiding vrijwel even groot.

Ik zou niet in het buitenland gaan wonen, maar dat heeft ook met mijn studie te maken. Ik studeer Nederlands recht, dus daar heb ik niets aan in het buitenland. Dat is niet erg, het was ook een bewuste keuze. Ik vind het hier in Nederland prima.

Vrouw, 22 jaar, Surinaamse Nederlander, hoogopgeleid.

Ik zou sowieso in Nederland willen blijven. Bij voorkeur ook in Rotterdam. Aan Rotterdam vind ik de cultuur leuk, de sfeer, de gebouwen. Het uitzicht, de bruggen. Ik vind het heel gezellig hier. (...) Ik vind dat het in Nederland wel allemaal goed geregeld is. En rechtvaardig tegenover iedereen.

Vrouw, 23 jaar, Turkse Nederlander, hoogopgeleid.

Toch zijn er ook verschillen tussen jongeren als het gaat om hoe zij Nederland ervaren. Bij de analyse vonden wij een klein verschil tussen jongeren met hoog- en laagopgeleide ouders, waarbij degenen met hoogopgeleide ouders positiever zijn over Nederland dan de respondenten met laagopgeleide ouders. Zo is het percentage jongeren met hoogopgeleide ouders dat aangeeft dat het goed bevalt in Nederland 81,1%, terwijl dit percentage jongeren met laagopgeleide ouders 74,4% is.

¹⁶ Enkele vragen uit de enquête hadden een hoger percentage missings (percentage van respondenten dat de vraag niet beantwoordt). Deze vraag behoorde daartoe. De reden is niet bekend. In de face-to-face-gesprekken is getracht dit te achterhalen, maar de respondenten waren juist expliciet in het wel beantwoorden van de vraag.

¹⁷ Een klein percentage respondenten komt uit landen als India en Pakistan. Deze landen behoren volgens de Unesco-norm tot de groep 'arme landen'.

Verhuizen naar een ander land

We hebben de respondenten die aangeven dat zij in de toekomst in een ander land dan Nederland willen wonen gevraagd in welke mate zij dat willen vanwege familie, studie, kans op werk, kosten levensonderhoud, thuis voelen in Nederland, affiniteit met het andere land, discriminatie en de mate waarin zij hun religie kunnen beleven.

Het hoogste scoren de positieve factoren zoals 'ik hou van dat land' (60%) en studiemogelijkheden (33%). Wonen bij familie is voor 21% een motief voor emigratie. Daarop volgen beweegredenen die te maken hebben met een minder positieve beleving van Nederland, zoals de kosten van levensonderhoud, discriminatie en vrijheid van godsdienstbeleving. Onder deze categorie vallen ook de jongeren die het herkomstland van de ouders overwegen. In de volgende paragrafen gaan we in op de jongeren die zich in de toekomst buiten Nederland zien wonen.

Een deel van de respondenten heeft aangegeven in de toekomst niet in Nederland, noch in het herkomstland van de ouders te willen wonen. Jongeren met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond lopen hierin voorop. Van hen kiest 29% respectievelijk 22% voor de antwoordcategorie 'ander land', gevolgd door de jongeren van Europese herkomst, van wie 13% dit antwoord koos. Zowel Turks-Nederlandse als Marokkaans-Nederlandse jongeren zijn minder geneigd tot deze keuze. Circa 4% van de Marokkaans-Nederlandse respondenten wil later in een 'ander land' dan Nederland of Marokko wonen.

Voorkeur voor westerse landen

Ongeacht de achtergronden van jongeren zijn avontuur en een internationale carrière de meest genoemde redenen om naar het buitenland te verhuizen.

Opvallend is dat degenen die uit carrièreoverwegingen hun geluk elders willen zoeken dit vooral zien als een positieve keuze. De jongeren hoeven niet weg uit Nederland, maar voelen zich ook niet per se gebonden aan Nederland. Meer zien en leren over andere landen is een ervaring die zij graag willen meemaken. Hoewel de geïnterviewde jongeren niet per se hechten aan een toekomst in Nederland, is hun binding met de westerse wereld wel hoog. In de gesprekken over emigreren benadrukken de jongeren dat het land van vestiging wel de westerse normen, waarden en standaarden moet hebben. Landen als Engeland, Canada, België, Australië en Scandinavische landen zijn in dit kader vaak genoemd. In de interviews is doorgesproken over dit onderwerp. Uit die gesprekken komt naar voren dat de jongeren

de 'waarden' in een land bij het maken van hun keuzen op de eerste plaats zetten.

Ik hoef niet per se in Nederland te wonen, maar ik heb ook niet een land voor ogen waar ik per se wel zou willen wonen. In ieder geval niet in Marokko, maar in Amerika of Australië ofzo.

Vrouw, 21 jaar, Marokkaanse Nederlander, laagopgeleid.

Een baan vinden kan lastig zijn in Nederland, daardoor kan het dus zijn dat ik naar het buitenland moet. Ik denk wel dat ik vrij makkelijk een baan zou vinden na deze opleiding, maar ik weet dus niet of dat hier gaat zijn of in het buitenland. Ik zou liever in Nederland blijven, maar als het nodig is, zou ik het niet erg vinden om te vertrekken. Amerika lijkt mij wel leuk. Engeland misschien. Engelstalige landen.

Man, 21 jaar, Antilliaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Verhuizen vanwege beperkingen in Nederland

Bij een klein deel van de jongeren die een toekomst buiten Nederland overwegen, lijken de beperkingen die zij ervaren in Nederland een rol te spelen. Door te verhuizen verwachten zij minder kosten van levensonderhoud en discriminatie, meer vrijheid de eigen religie te beleven. Bij deze redenen tekenen zich verschillen af tussen jongeren op basis van zowel opleidings- als etnische achtergrond.

Van de respondenten met laagopgeleide ouders denkt 20% in een ander land minder last te hebben van discriminatie, terwijl maar 12% van de jongeren met hoopopgeleide ouders die mening is toegedaan. Ook verwacht 26% van jongeren met laagopgeleide ouders door emigratie goedkoper te kunnen leven en verwacht 30% van de jongeren met laagopgeleide ouders dat het 'makkelijker is om hun religie te beleven'. De jongeren van hoogopgeleide ouders verwachten minder van het goedkopere leven (18%) en de religieuze vrijheid (12%) buiten Nederland.

Verhuizen naar herkomstland ouders: bij Marokkaans-Nederlandse jongeren de minste animo

Jongeren uit verschillende etnische groepen denken niet hetzelfde over het verhuizen naar het herkomstland van een of beide ouders. De Marokkaans-Nederlandse jongeren zijn het minst geneigd tot die keuze. Slechts 7% van de Marokkaans-Nederlandse jongeren ziet Marokko als toekomstperspectief. Bij degenen die zichzelf in de toekomst wel in Marokko zien wonen, lijkt hun keuze voornamelijk ingegeven door de beperkingen die zij ervaren in Nederland. Gevraagd naar de reden voor hun keuze voor Marokko geven zij aan dat zij 'hun religie dan makkelijker

kunnen beleven', dat ze 'minder met discriminatie te maken hebben' en 'het leven er goedkoper is'.

Nee, nee, nee. Ik zou echt niet in Marokko kunnen wonen. Ik ben hier opgegroeid, ik heb hier een diploma, een baan, ik wil dat gewoon voortzetten. Daarnaast irriteer ik mij hier in Nederland vaak al aan de denkwijze van Marokkaanse Nederlanders. Dat trouwen bijvoorbeeld het allerbelangrijkste is voor een vrouw. Aan trouwen wordt veel te veel waarde aangehecht. In Marokko zou ik mij constant irriteren aan deze manier van denken. Ik zou alleen maar ruzie maken daar.

Vrouw, 21 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Ik ben blij dat ik geen Marokkaanse jongen ben. Gelukkig niet, zeg ik altijd. Zij zijn toch altijd het doelwit waar in de samenleving op gevuurd wordt. Je moet dan wel echt een sterke persoonlijkheid hebben om daar mee om te kunnen gaan.

Vrouw, 23 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Onder Turks-Nederlandse jongeren ligt het percentage dat aangeeft te overwegen naar Turkije te verhuizen hoger, te weten op 13%. Discriminatie is een verklaring die Turks-Nederlandse jongeren noemen om in de toekomst wellicht naar Turkije te willen verhuizen. Gevraagd naar de redenen geven zij aan 'daar niet te maken hebben met discriminatie' en dat 'het leven er goedkoper is'.

Naast discriminatie geeft een deel van de Turks-Nederlandse jongeren als reden voor verhuizing naar Turkije: 'Omdat ik van het land houd.' Geïnterviewde Turks-Nederlandse jongeren geven aan dat er regelmatig onderling wordt gesproken over een eventuele terugkeer naar het herkomstland van hun ouders. Teleurstellingen in Nederland – waaronder discriminatie en het verharde klimaat in Nederland – vormen aanleiding voor het gesprek, volgens geïnterviewden, die daarbij overigens ook aangeven dat verhuizen 'vaak nog een stap te ver is'.

Van mijn Turkse vriendinnen zegt iedereen dat ze terug naar Turkije gaan, maar niemand gaat uiteindelijk. Bij iedereen is het zo, als ze het leven even zat zijn, dan zien ze het als iets waar ze op terug kunnen vallen. Als het weer goed gaat, hoor je er niemand meer over.

Vrouw, 21 jaar, Turkse herkomst, hoogopgeleid.

In herkomstland minder discriminatie

Een beeld dat naar voren komt uit de enquête en de interviews is dat bij een klein deel van de respondenten discriminatie en gevoelens van onveiligheid meespelen bij de overweging om te vertrekken uit Nederland.

Ik maak mij wel zorgen over waar het naartoe gaat met de mogelijkheden van moslims. Zou ik straks niet meer met een hoofddoek over straat mogen lopen? Ik merk het vooral op social media, met de reacties onder artikelen. Het lijkt steeds extremer te worden hoe sommige mensen denken over moslims. In de toekomst houd ik er stiekem wel rekening mee dat het hier in Nederland erger wordt om te leven voor moslims. Ik heb mijn vader ook gevraagd of het misschien niet handiger is om een Turkse identiteitskaart aan te vragen. Just in case.

Vrouw, 23 jaar, Turkse Nederlander, hoogopgeleid.

Discriminatie in Nederland aan de kaak stellen, zien de meeste geïnterviewden niet als optie. Met uitzondering van één geïnterviewde die zich actief inzet tegen etnisch profileren, denken de meeste geïnterviewde jongeren er eigenlijk hetzelfde over: 'het is vervelend, ja, maar er valt niets aan te doen.' Er lijkt sprake te zijn van acceptatie en het vermijden van een confrontatie met discriminatie.

Helaas ga je het op een gegeven moment accepteren. Dan negeer je het en ga je door.

Vrouw, 21 jaar, Marokkaanse Nederlander, hoogopgeleid.

Met deze studie is getracht een beeld te geven van de toekomstoriëntatie van Nederlandse jongeren, met een specifieke focus op jongeren met een migratieachtergrond. Hiervoor is gebruik gemaakt van een enquête en verdiepende interviews. Aanleiding voor deze studie zijn de snel veranderende condities waaronder jeugdigen opgroeien, en de mogelijke invloed daarvan op het toekomstbeeld van jeugdigen met een migratieachtergrond. De hoofdvraag van deze studie was: Welke toekomst zien de jongeren met een migratieachtergrond voor zichzelf en wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen groepen jongeren met een migratieachtergrond (onderling) en jongeren met een Nederlandse achtergrond? Daartoe vroegen we jongeren hoe zij denken over hun huidige leven (1) en hun verwachtingen van de toekomst op verschillende terreinen (2). Hieronder hebben wij de belangrijkste conclusies puntsgewijs onder elkaar gezet.

1. Hoe denken jongeren over zichzelf, familie, woonbuurt, opleiding/werk, vrije tijd en religie, (interculturele) contacten, discriminatie en Nederland in het algemeen?

Overwegend positief en bezig met directe omgeving

- De jongeren hebben over het algemeen een positieve waardering van zichzelf en de eigen familie. Jongeren hebben als rolmodel vaak mensen uit de directe omgeving zoals ouders, vrienden of andere familieleden. Jongeren met laagopgeleide ouders noemen ook docenten. In hun vrije tijd zijn de jongeren vooral bezig in de kleine kring van familie en vrienden, of met social media. Een deel heeft ook bijbaantjes en/of doet aan sport, maar vrijwel niemand doet vrijwilligerswerk.

Verskil in ervaring met onderwijsondersteuning van familie en docenten

- De overgrote meerderheid van de respondenten gaat naar school of studeert. Het onderwijsniveau van jongeren is meestal gelijk aan het niveau van de ouders. Jongeren met

hoogopgeleide ouders zijn vaker tevreden over het onderwijs en de steun die zij krijgen van ouders bij hun opleiding(skeuze) dan jongeren met laagopgeleide ouders. Zij geven aan behoefte te hebben aan meer ondersteuning van docenten en deze niet altijd te krijgen.

Verskil tussen etnische groepen als het gaat om woonbuurt

- De meeste jongeren zijn positief over de eigen woonbuurt, hoewel jongeren met een migratieachtergrond vaker dan jongeren met een Nederlandse achtergrond aangeven dat zij hun eigen woonbuurt niet veilig vinden. Jongeren met een migratieachtergrond wonen twee keer zo vaak in etnisch heterogene wijken dan jongeren met een Nederlandse achtergrond.

Verskil in inter-culturele contacten

- Jongeren met een migratieachtergrond hebben vaker interculturele contacten dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Jongeren met een Nederlandse achtergrond geven bovendien het vaakst aan het liefst om te willen gaan met mensen met dezelfde culturele achtergrond. Het opleidingsniveau van de ouders speelt hier mogelijk een rol in. Een hogere opleiding van ouders valt samen met een positievere waardering van intercultureel contact.

De rol van religie bij de gelovige jongeren

- Minder dan de helft van de respondenten beschouwt zichzelf als religieus. Jongeren met een migratieachtergrond zijn vaker religieus dan respondenten met een Nederlandse achtergrond. Het belang dat jongeren hechten aan hun geloof verschilt per groep. Gelovigen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond hechten de meeste waarde aan hun geloof. Het percentage christelijke jongeren van verschillende komaf dat aangeeft geloof belangrijk te vinden, ligt beduidend lager. Met

name de Antilliaans-Nederlandse jongeren geven vaak aan weliswaar een religie te hebben, maar hier weinig belang aan te hechten.

Ervaren discriminatie

- Discriminatie raakt zowel jongeren met een Nederlandse als jongeren met een migratieachtergrond, maar niet in dezelfde mate. Discriminatie vanwege de culturele achtergrond wordt het meest genoemd. In totaal 12% van de jongeren met een Nederlandse achtergrond en 49% van de jongeren met een migratieachtergrond heeft ervaring met discriminatie vanwege culturele herkomst. Ervaringen met discriminatie vanwege religie worden vooral door jongeren met een Marokkaanse (65%) of Turkse achtergrond (50%) benoemd. Van discriminatie vanwege seksuele geaardheid maakt gemiddeld 9% van alle groepen melding.

Identificatie met Nederland

- Gemiddeld 45% van de jongeren met een migratieachtergrond geeft aan: 'Ik voel me Nederlander' en 23% voelt zich zowel Nederlander, als verbonden met het herkomstland. Het percentage Turks-Nederlandse jongeren dat aangeeft zich Nederlander te voelen is het laagst van alle groepen. Deze groep identificeert zich het vaakst met de beide nationaliteiten. Een zeer klein deel van de totale groep respondenten met een migratieachtergrond identificeert zich uitsluitend met het herkomstland van de ouders. Enkele jongeren met een Marokkaanse achtergrond geven aan dat zij zichzelf allereerst als moslim zien en dan pas als Nederlander/Marokkaan of iemand met een dubbele culturele achtergrond.

2. Welke toekomst zien de jongeren (met een migratieachtergrond) voor zichzelf en wat zijn de overeenkomsten en verschillen?

Gedeelde toekomstwensen: werk en inkomen op de eerste plaats

De toekomstwensen van jongeren met verschillende opleidings- en culturele achtergronden komen sterk overeen: er wordt veel waarde gehecht aan een vaste baan en 'inkomenszekerheid'. Trotse ouders, reizen, een eigen woning en trouwen staan ook hoog op de wensenlijst. Jongeren denken zelf dat ze het meest beïnvloed worden door familie en vrienden als het gaat om hun toekomstoriëntatie en door wat zij leren op school. Jongeren met laagopgeleide ouders maken veelal zelfstandig toekomstkeuzen als het gaat om onderwijs, terwijl jongeren met hoogopgeleide ouders vaker 'instemming' van ouders vragen.

Opleiding ouders lijkt bepalend bij toekomstbeeld, meer dan etnische achtergrond

- Het verband tussen de opleiding van de ouders en het toekomstbeeld van jongeren lijkt sterker dan het verband met de etnische achtergrond. Jongeren met hoogopgeleide ouders zien de toekomst op veel terreinen positiever in dan jongeren met laagopgeleide ouders. Zij voelen zich onder andere prettiger in Nederland, hebben meer vertrouwen in hun kansen en zijn positiever over bijvoorbeeld interculturele contacten dan jongeren met laagopgeleide ouders.

Onderwijsoriëntatie: aansluiting bij interesse

- Jongeren vinden het belangrijk dat een opleiding in de eerste plaats aansluit bij hun interesse en talenten. Dat een opleiding perspectief biedt op werk vinden jongeren ook belangrijk, maar interesse scoort hoger bij de meeste groepen. De Marokkaans-Nederlandse jongeren vallen op als het gaat om onderwijsoriëntatie, omdat zij van alle groepen het minst zeker zijn van hun keuzen en zich, minder dan jongeren met een andere achtergrond, oriënteren op de kansen op de arbeidsmarkt die een opleiding biedt.

Arbeidsmarktoriëntatie: werk dat zekerheid biedt

- Jongeren zijn vooral op zoek naar zekerheid als het gaat om oriëntatie op arbeid. Na zekerheid zijn ook 'werk dat iets betekent voor anderen' en 'goed verdienen' voorwaarden die jongeren belangrijk vinden.

Focus op eigen welzijn, weinig impact maatschappelijke sfeer op toekomstbeeld

- De respondenten doen nauwelijks vrijwilligerswerk en geven duidelijk aan niet te veel bezig te willen zijn met negatief nieuws over wat er gebeurt in de maatschappij en in de wereld. Liever concentreren zij zich op de eigen toekomst. Hoewel bijna de helft van de jongeren met een migratieachtergrond aangeeft discriminatie op basis van hun culturele achtergrond te hebben ervaren, willen veel jongeren hun denken over de toekomst niet erdoor laten beïnvloeden.

Religie: de wens later serieuzer bezig te zijn met het geloof

- 'Meer bezig zijn met mijn geloof' is een veel genoemde toekomstwens bij de gelovige jongeren. Jongeren met een Marokkaanse achtergrond en met een Turkse achtergrond geven het vaakst aan zich in de toekomst meer bezig te willen houden met hun (vaak islamitische) geloof.

Nederland als toekomstland?

- Nederland is het toekomstland voor de meerderheid van de respondenten. Zij kiezen voor Nederland vanwege onder meer goede toekomstkansen, familie, vrienden, waarden als vrijheid, en omdat het simpelweg in Nederland goed bevalt. De overgrote meerderheid van de Marokkaans-Nederlandse jongeren (82%) wil in Nederland blijven wonen. Van de jongeren met een overige Europese herkomst en de jongeren met een Turkse herkomst denkt 65% later in Nederland te wonen. De jongeren met een Antilliaanse achtergrond hechten van alle groepen het minst aan een toekomst in Nederland.
- Een minderheid wil in de toekomst buiten Nederland wonen, omdat zij van andere landen houden, er willen studeren of er toekomstkansen zien. Jongeren met een Surinaamse achtergrond vallen op vanwege een internationale oriëntatie; zij laten opties open en zien zichzelf van alle groepen het vaakst als 'wereldburger'.

Herkomstland ouders geen optie, behalve voor jongeren met een Turkse achtergrond

- In de toekomst verhuizen naar het herkomstland van ouders lijkt de meeste jongeren niet aan te trekken, Marokkaans-Nederlandse jongeren het minst van alle groepen (7%). In totaal 13% van de Turks-Nederlandse jongeren kan zich een toekomst in Turkije voorstellen, onder meer vanwege 'liefde voor het land' en de veronderstelde carrièrekansen. Een enkeling noemt 'discriminatie' en 'godsdienstvrijheid' als motief om te emigreren.

Tot slot

De uitkomsten van dit onderzoek wijzen op een breed scala aan gedeelde toekomstplannen van jongeren met Nederlandse en jongeren met een migratieachtergrond. Ook tekenen zich de contouren af van een groep weerbare jongeren met een migratieachtergrond. Jongeren met een positief beeld van zichzelf en de eigen toekomst in Nederland, die zich bij hun toekomstplanning niet te veel willen laten beïnvloeden door negatieve ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij, noch door de wensen van ouders. De eigen interesses zijn leidend. Daarin lijken deze jongeren deels te verschillen met de vorige generatie.

Twintig jaar geleden wees onderzoek naar de toekomstoriëntatie van tweedegeneratie-migrantenjongeren (Veenman et al., 1996) uit dat ouders de toekomstplannen van hun kinderen sterk beïnvloeden. Bij de jongeren was vaker sprake van een sterkere gerichtheid op het - op korte termijn - verwerven van inkomen dan van het bewust plannen van een onderwijs carrière en/of arbeidsloopbaan. Deze kenmerken kwamen in ons onderzoek minder sterk naar voren. Mogelijk houdt dit verband met het gemiddeld hogere opleidingsniveau van de huidige ouders met een migratieachtergrond dan dat van de ouders in de jaren negentig van de vorige eeuw.

De invloed van het opleidingsniveau van ouders verdient ook om andere redenen aandacht in vervolgonderzoek. De meerderheid van de jongeren uit ons onderzoek geeft blijk van een positievere binding met Nederland dan de gangbare beeldvorming over binding van jongeren met een migratieachtergrond. Mede met het oog op verschillen tussen én binnen de verschillende groepen met een migratieachtergrond is vervolgonderzoek ook vanuit dit perspectief interessant.

Tegelijkertijd kunnen we niet om het vraagstuk van discriminatie heen dat vrijwel alle jongeren op de een of andere manier lijkt te raken. Vervolgonderzoek zou kunnen uitwijzen of en in welke mate er mogelijk een verband bestaat tussen discriminatie en de voortgaande polarisatie in de samenleving enerzijds en anderzijds de wens van jongeren met een migratieachtergrond, met name Turks-Nederlandse en Marokkaanse-Nederlandse jongeren, om religie een grotere plaats te geven in de toekomst.

Literatuurlijst

Huijnk, W. & Andriessen, I. (red.) (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M. & Andriessen, I. (red.) (2015). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Veenman, J. (red.) (1996). *Heb je niets, dan ben je niets. Tweedegeneratie allochtone jongeren in Amsterdam*. Amsterdam: Van Gorcum.

Colofon

Financier:	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteurs:	Drs. E.M. Klooster S. Koçak, MSc. M. Day, MSc. Dr. H.B. Jonkman
Met medewerking van	E. van Arkesteijn
Ontwerp:	Design Effects
Uitgave:	Kennisplatform Integratie & Samenleving P/a Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-808-5

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2017.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

